لزوم طرح شبهات رایج مستشرقان و منتقدان حجاب اسلامی در فضای مجازی و کیفیت پاسخگویی

نویسنده: زهرا محمدپورمیر (ایران)[1]

دریافت: ۱۳۹۶/۰۳/۱۸ **پذیرش:** ۱۳۹۶/۰۵/۱۹

چکیده

مستشرقان که از آن‌ها به کاوش‌گران شرق نیز تعبیر می‌شود، امروزه به نوعی منتقد احکام اسلامی شده‌اند و حتی پا را فراتر نهاده و دین اسلام را ضد حقوق بشر دانسته و در صدد ارائه دلایل علمی در رد و نقد آن می‌باشند که از جمله این مسائل، مسئله حجاب است. نقد مستشرقان به مسئله حجاب، مضر بودن پوشش ظاهری برای زن و به خطر افتادن سلامت جسمی و روحی او و نیز ضایع شدن حق زن برای حضور در اجتماع است؛ مواردی که در این پژوهش- ناظر به فضای مجازی- تلاش شد به بررسی آن‌ها پرداخته شود؛ هم‌چنین تلاش شد بررسی محتویات پژوهش با استفاده از سایر پژوهش‌های علمی و نظریه‌های کارگاهی باشد و بر این اساس، به شبهاتی که مستشرقان برای از بین بردن جایگاه عفت و حجاب پرداخته‌اند، اشاره شده است.

واژگان کلیدی: حجاب اسلامی، مستشرقان و منتقدان، کیفیت پاسخگویی، فضای مجازی

مقدمه

هنوز بیش از دو دهه از ورود اینترنت به زندگی مردم نگذشته که ضریب نفوذ آن با رشد فزاینده‌ای رو به رو شده و با وجود شبکه‌های اجتماعی موبایلی حتی کودکان و نوجوانان نیز وارد این فضا شده‌اند؛ لذا تصور این‌که فضای مجازی دنیایی متفاوت از فضای حقیقی است و تأثیری بر فضای حقیقی جامعه ندارد، چندان واقعی به نظر نمی‌رسد.

---

۱. کارشناس ارشد تفسیر و علوم قرآن، گروه قرآن و حدیث، دانشگاه مجازی المصطفی ﷺ، قم، ایران، zahrampm@yahoo.com

این تأثیر از همان اولین سال‌های آغاز وبلاگ‌نویسی در ایران- ۱۳۸۳- اتفاق افتاد که وبلاگ‌نویسان ایرانی در واکنش به تغییر نام خلیج فارس به خلیج عربی، «بمب گوگلی» به راه انداختند. این تأثیرگذاری در سال‌های بعد نیز رنگ و بوی جدی‌تری به خود گرفت و وبلاگ‌نویسی به عنوان ابزار کم هزینه‌ای برای به اشتراک گذاشتن نظرات و واکنش به رویدادها و اتفاقات به کار گرفته شد و بر طبق آمار در سال ۱۳۸٦، تنها در یک سرویس بلاگ (بلاگفا) تعداد وبلاگ‌ها به بیش از یک میلیون و ۳۰۰ هزار وبلاگ رسید.

در کنار شکل‌گیری این نوع انتشار دیدگاه‌ها در خصوص موضوعات مختلف در فضای مجازی بخشی به نام ارسال پیام و یا ثبت نظر در وبلاگ‌ها در نظر گرفته شد. با ظهور و قدرت گرفتن شبکه‌های اجتماعی مانند فیسبوک، توئیتر و فرندفید حضور در فضای وبلاگ کمتر شد.

در سال ۱۳۸۸ و با نزدیکی به انتخابات ریاست جمهوری در ایران این استقبال بیش از پیش اتفاق افتاد؛ هر چند اساس ایجاد این شبکه‌ها و حمایت آن‌ها توسط کشورهای غربی به منظور مدیریت بر فضای انتخاباتی ایران اعلام شد، اما ارتباط میان زن و مرد را راحت‌تر کرد.

طی چند سال اخیر نیز وجود شبکه‌های اجتماعی موبایلی مانند تلگرام، واتساپ و لاین ارتباط را بسیار ساده‌تر کرده است و اگر برای حضور در شبکه‌های اجتماعی سابق باید از رایانه شخصی استفاده می‌شد در حال حاضر تصمیم تا عملی کردن آن برای حضور در شبکه‌های اجتماعی موبایلی چند لحظه بیشتر طول نمی‌کشد و در این فضا است که آواتارهایی- کاربرانی- که در حال تغییر روند از حالت سنگین و جدی به صمیمی بودند، تا حدی حساسیت‌زدایی از انتشار عکس بانوان در فضای مجازی را برطرف نمودند و در نتیجه زمینه برداشتن حجاب در این فضا شکل گرفت.

این اقدامات در حالی صورت می‌گیرد که در سال ۱۳۹۰ رهبر معظم انقلاب به جهت شناسایی تأثیر فضای مجازی بر فضای حقیقی دستور تشکیل شورای عالی فضای مجازی را صادر کردند. (https://www.tasnimnews.com)

مهم‌ترین تغییر دنیای مجازی این است که روابط انسانی با واسطه و از راه دور جایگزین روابط انسانی چهره به چهره شده است، مردم در آن دوستی‌ها و دشمنی‌هایی ایجاد می‌کنند و کارهایی انجام می‌دهند و چیزهایی می‌گویند که در دنیای واقعی و رودررو طرح نمی‌کنند.

در بررسی نقش تفاوت‌های جنسیتی در میزان استفاده، نوع کاربری و تأثیرهای گوناگون اینترنت، چنین دریافت شد که تهدید هویت دختران، اعتیاد، فرهنگ‌پذیری، درگیری در عشق‌های مجازی و سوء استفاده‌های جنسی، تهدیدهای جدی برای کاربران اینترنتی مؤنث می‌باشد. (ابراهیم‌پور کومله و خزایی، ۱۳۹۱)

در مجموع، ارزش و فواید فضای مجازی را به دلیل امکاناتی که در اختیار کاربران قرار می‌دهد، نمی‌توان انکار کرد؛ اما در کنار این فواید، سرگرمی‌هایی نه چندان ارزشمند وجود دارند که نگاه‌ها را به خود جلب می‌کند؛ عرصه‌های مخربی که نیاز به ضد تخریب و بازدارنده‌هایی دارند که فرد را از رفتن به آن سمت باز دارد و در این پژوهش تلاش می‌شود به ضرورت طرح شبهات رایج در بخش حجاب اسلامی در فضای مجازی و ضرورت پاسخگویی همتراز به آن پرداخته شود.

بیان مسئله

بررسی مزیت‌ها و مفاسد فضای مجازی، الزامی است؛ به دلیل این‌که ناخواسته جامعه دچار آن شده است. از طرف دیگر، در حالی که می‌شود امور اداری یا کاری را در منزل و بدون دغدغه انجام داد، چرا فرد دچار هزینه‌های هنگفت شود؟

امروزه یکی از مسائلی که می‌توان به راحتی از آن به عنوان ابزار آموزش استفاده کرد، همین عرصه‌ها و شبکه‌های اجتماعی است؛ هر چند که این شبکه‌ها هم‌چون شمشیر دو لبه است که قسمت دیگر آن زهرآلود و خطرناک است.

در این تحقیق درباره هنجار اجتماعی عفت و پوشش و به تعبیر اسلامی آن، حجاب صحبت می‌شود و استفاده از امکانات شبکه‌های مجازی برای گسترش این فرهنگ کارامد اجتماعی اسلام، بیان می‌گردد؛ چرا که سال‌هاست دشمن از این سلاح برای تخریب بنیان خانواده و اجتماع کشورهای مسلمان و یا دین‌مدار استفاده کرده و آثار و انتقادات افرادی با عناوین مستشرق، فمنیست و لاییک از کتاب‌های داخل کتابخانه‌ها در دستان کودکان و جوانان و بانوان در حال گردش است و با جمله‌ای کوتاه و تأثیرگذار- لایک- علامت تأیید می‌خورند.

لزوم استفاده از فضای مجازی در عرصه‌های دینی

همواره دین اسلام در معرض خطرات ناشی از غرض‌ورزی‌های دین‌ستیزان بوده و اکنون بیش از پیش توسط فناوری جدید به ذهن‌ها و دل‌ها رخنه کرده‌اند؛ بنابراین بهترین راه مقابله و دفاع، ورود به عرصه‌های حضور ستیزه‌جویان و افکار شیطانی تحت سیطره او می‌باشد. این تبیین، اولین و مهم‌ترین دلیل استفاده از فضای مجازی البته با هدف و برنامه است.

دلیل دیگر این‌که دین جایگاهش در دل‌ها و ذهن‌هاست و ابزارهای فردی فناوری و اجتماعی می‌تواند بهترین راه برای دستیابی به ذهن‌های آماده به ویژه در میان نوجوانان و جوانان باشد.

حجاب و عفاف مسئله‌ای است که زنان و دختران را بیشتر تحت الشعاع قرار می‌دهد؛ لذا می‌بایست ابزار و راهکارهای رسیدن بهتر به این ارزش در دسترس آنان قرار گیرد.

از محاسن دیگر و با ارزش فضای مجازی در دسترس بودن آن است که این‌گونه به راحتی آموزش‌های لازم در دسترس بانوان قرار خواهد گرفت.

تأثیر دنیای مجازی در گسترش یا عدم گسترش فرهنگ حجاب

خدای فضای حقیقی همان خدای فضای مجازی است و خداوند، کاربری همیشه آنلاین است که تمام رفتار و سکنات انسان‌ها را زیر نظر دارد؛ پس همان‌طور که در فضای حقیقی حجاب در برابر نامحرم رعایت می‌شود، لازم است همان حالات در فضای مجازی وجود داشته باشد. (خبرگزاری فارس)

بیان این نکته لازم است که در میان افراد مذهبی نیز چنین لغزش‌هایی دیده می‌شود که این یکی از مهم‌ترین معایب استفاده از فضای مجازی است؛ چون استفاده از این فضا به دلیل حریم خصوصی بودن افراد و گاهی در خفا پرداختن به آن، همانند نفس و خلوت فرد است که او در این عرصه به همراه خود واقعی خویش با مسائل برخورد خواهد کرد که گاهی منجر به شیطنت خواهد شد.

بنابراین حضور همه‌جانبه، توجه و تهذیب خاص خود را می‌طلبد تا پرده‌ها و حجاب‌ها دریده نگردد؛ اما از سوی دیگر، تأثیری که دنیای مجازی در گسترش حجاب دارد قابل انکار نیست، همیشه در مقابل موج و جریان باید ضد جریان وجود داشته باشد تا جلوی سیلی عظیم گرفته شود.

رابطه بی‌عفتی با فضای مجازی و خطرات شبکه‌های مجازی

امروزه روش‌های ارتباطی با دیگران از طریق اینترنت افزایش یافته است. پست الکترونیک، پیام‌های کوتاه، چت‌روم‌ها، وب‌پایگاه‌ها و بازی‌ها از جمله روش‌هایی برای گسترش و حفظ روابط اجتماعی شده‌اند تا جایی که روزانه نزدیک به ۴۰۰ میلیون نفر در سراسر دنیا از اینترنت استفاده می‌کنند و یکی از کاربردهای اصلی اینترنت، برقراری ارتباط اجتماعی با دیگران است و شاید عیب اصلی ارتباط‌های اینترنتی آن است که ارتباط در فضای مجازی بر متن استوار است و از نشانه‌های بصری و شنیداری در تعامل‌های رو در رو، بی‌بهره است.

پیامدهای مواجه مخاطبان ایرانی با برنامه‌های شبکه‌های ماهواره‌ای، دغدغه‌های بسیاری برای جامعه کارشناسی ایجاد کرده است. بسیاری از کارشناسان خانواده و بهداشت جنسی از برنامه‌ریزی برای تأثیر فرهنگی این سریال‌ها در عادی‌سازی خیانت زوجین به یکدیگر می‌گویند.

در بحث ازدواج نیز مسائلی مثل ناپایداری ازدواج‌ها، تغییر الگوی همسرگزینی، نداشتن مهارت‌هایی برای ازدواج، ناتوانی والدین برای آموزش به فرزندان، افزایش روابط دختر و پسر در زمان نامزدی بدون عقد، تمایل به دریافت مهریه‌های سنگین و بالا رفتن سن ازدواج را می‌توان اشاره کرد. تغییراتی که در حوزه دینی در جامعه رخ داده، کاهش آموزه‌های دینی در خانواده، دوری خانواده از شریعت و کمرنگ شدن حریم‌های دینی در روابط خانوادگی است. (آسیب‌شناسی فضای مجازی و خانواده‌ها، ۱۳۹۵)

از جمله تأثیرات منفی فضای مجازی بر حجاب را می‌توان این‌گونه بیان کرد: رسانه‌ها به ویژه رسانه های تعاملی نظیر اینترنت در دنیای امروز مرز میان زنانگی و مردانگی و نیز فضای خصوصی و عمومی را درنوردیده‌اند. این مسئله با مطرح شدن اولین ایده شبکه اجتماعی در ۱۹۶۰ میلادی و شکل‌گیری اولین شبکه اجتماعی در سال ۱۹۹۷ با عنوان شش درجه[1] قوت گرفت و هر ساله حتی کشورهای غیر مسلمان که به موضوع حجاب اعتقادی ندارند، از آثار منفی این فضاها مانند سوء استفاده از پوشش کاربران بی‌نصیب نبوده‌اند.

امروزه «فیسبوک» به عنوان بزرگترین و گسترده‌ترین شبکه اجتماعی مجازی که بیش از سایر فضاها مسئله بحران پوشش را با خود به همراه دارد، به عنوان اسب تروای مافیای صهیونیسم در خدمت سرویس‌های جاسوسی غرب و ایدئولوژی ضد اسلامی

1. Sixdegrees

و تروریسم فرهنگی قرار دارد. شبکه‌های اجتماعی بارها اثبات کرده‌اند که محلی برای توطئه‌ها و اقدامات تجاوزگرانه به محیط خصوصی افراد هستند.

نکته مهم دیگر حجاب و عفاف مجازی است؛ یعنی فرد در مقابل هجم عظیمی از جنس مخالف قراردارد که برای زن و مرد با اهمیت است و البته زنان آسیب‌پذیرتر هستند. از طرف دیگر، شاید بتوان گفت یکی از اساسی‌ترین نقاطی که در جنگ نرم کشورهای مستکبر هدف‌گیری شده است، موضوع عفاف و حجاب است که در تاریخ ۵۰۰ ساله استعمار می‌توان آثار و عواقب آن را مشاهده کرد.

به طور کلی، هدف برخی کشورهای غربی استعمارگر در کنار استعمار فیزیکی و جغرافیایی مستعمرات، متزلزل کردن باورهای دینی و کمرنگ کردن معنویات مردم آن جوامع بوده است.

به طور مثال با وجود این‌که جامعه ایران هرگز مستعمره کشور دیگری نبوده است، اما مسئله مبارزه با حجاب در دوران پهلوی از حمایت چند کشور غربی برخوردار بوده است. امروز این سلطه چهره جدیدی به خو گرفته است که در کشاکش نامحسوس با عقاید مذهبی ملل دیگر، مسئله ترویج و تبلیغ ضد اسلامی به خوبی دیده می‌شود. (بی‌حجابی مجازی، ۱۳۹۱)

راه‌های آموزش مسائل دینی در فضای مجازی

فضای مجازی ابزاری کارامد است برای این‌که بتوان پیام خود را به گوش همه رساند. این امکان دیروز نبود، اما امروز مهیا بوده و یکی از امتیازات مهم این فضا است. (مقام معظم رهبری، دیدار با طلاب حوزه‌های علمیه استان تهران، ۱۳۹۶/۶/۶)

اولین راهکار که اکنون نیز توسط کاربران شبکه‌های مجازی در حال انجام است، ایجاد گروه‌های حجاب و عفاف، ایجاد گروه‌های دورهمی و در کنار آن بیان مسائل شرعی حجاب است؛ البته مسئولان در این میان و در زمینه حمایت مالی و اعتباری به این گروه‌ها نقش عمده‌ای دارند و یا این‌که استادان حوزه و دانشگاه در هر بخشی و در هر منطقه‌ای که حوزه مسئولیت آن‌هاست، جلسات پرسش و پاسخ در زمینه حجاب را برقرار کنند.

مساجد نیز به عنوان مکان غیر دانشگاهی می‌تواند کارامد باشد؛ لذا به مسئله پوشش و حجاب باید به خوبی و دقت پرداخته شود. در جهت کمرنگ‌تر کردن نقش شعاری در فضای مجازی نیز می‌توان به صورت حقیقی و حضوری این اهداف ادامه یابد. از این جهت فضای مجازی بهترین مکان و نحوه اطلاع‌رسانی برای انجام و اجرای برنامه‌هاست.

در چنین فضایی کلاس‌ها می‌تواند هم به صورت صوتی و هم تایپی برگزار شود و یا اتاق‌های فکر توسط مدیران و مربیان برای پیشبرد برنامه‌های مورد نظر به صورت آنلاین و غیر حضوری و در زمان‌های آزاد آن‌ها صورت گیرد تا نامبردگان به کارهای روزمره خود نیز رسیدگی کنند.

پلیس فتا برای مقابله با موج برنامه‌های مجازی دشمن و به تعبیر خود پدافندی را به این شرح بیان کرد:

به منظور گسترش حجاب مجازی، کاهش لطمات وارده در اثر سوء استفاده در فضای مجازی، مصونیت قشر زن در جامعه و نیز حفظ ارزش‌های دینی و ملی، نهادهای فرهنگی ذیربط مانند وزارت ارشاد، وزارت آموزش و پرورش و نیز وزارت علوم به همراه رسانه‌های داخلی اعم از صدا و سیما، مطبوعات، وب‌سایت‌های تحلیلی و خبری در این امر به طور پویا عمل کنند.

به طور کلی، میان تمامی نهادهای دولتی و غیر دولتی و نیز نهادهای حاکمیتی و نظارتی که به نوعی در ترویج امر حجاب و عفاف دخیل هستند و اقدامات آن‌ها به طور قطع باعث حفظ جایگاه حجاب در جامعه می‌شود، هماهنگی حاصل گردد.

هم‌چنین پیشنهاد می‌شود به دلیل گسترش قشر نوجوان و جوان جامعه که بیشتر از همه در معرض آسیب‌های جدی شبکه‌های اجتماعی، وبلاگ‌ها و سایت‌ها قرار می‌گیرند، با مسئله بی‌حجابی در فضای مجازی به طور زیرساختی برخورد شود و برگزاری همایش‌ها و نمایشگاه‌های مد و لباس در مرحله ثانوی قرار گیرد.

منظور از اقدامات زیرساختی این است که چون عفاف خانواده‌ها از سوی رسانه‌های بیگانه مورد هدف قرار گرفته است، بهترین راه مقابله، مصون‌سازی جامعه است و این مصون‌سازی با پرورش افراد جامعه از دوران کودکی مهیا می‌شود؛ زیرا از نفوذ ماهواره، اینترنت و سایر عرصه‌های تبلیغاتی دشمن نمی‌توان جلوگیری کرد. (https://www.cyberpolice.ir/trick/22181)

بررسی‌های مرتبط در کشورهای غربی

در این زمینه کشور چین بیشترین میزان کار روی فیلترینگ فضای مجازی را انجام داده است. در یک تحقیق درباره ارتباطات مجازی جنسی نویسنده از قول محقق دیگری این‌گونه می‌نویسد: رابطه جنسی در فضای مجازی یک نوع گفتگو است و اینترنت در اولین نگاه کلمه‌ای یا اصطلاحی است از آزادی جنسی و برای برخی فرصت، ولی واقعاً چه کاربران رایگانی دارد. (Ben-Ze‘ev, 2003)

محقق بنا به قول خود در مقاله‌اش، سعی دارد از طبیعت و ذات و آینده ارتباطات آنلاین جنسی و یا با محتوای جنسی، پرده بردارد. (Dowling, 2010) در مقاله بعدی با عنوان «کامپیوترها در رفتار بشر» نویسنده اعتراف می‌کند که معمولاً احساسات با باز بودن و نزدیکی با هم ارتباط دارند. به نظر می‌رسد تمایل

به حریم خصوصی با این ویژگی‌های عاطفی در تناقض است و نزدیکی عاطفی به معنای از دست دادن برخی حریم‌های خصوصی و نزدیکی عاطفی مانع از حفظ سطح بالاتری از حریم خصوصی می‌شود. به همین ترتیب باز بودن یا راحت بودن زیاد، سلامتی کاربر را به خطر می‌اندازد و ممکن است آسیب برساند.

هم‌چنین به بررسی میزان حفظ حریم افراد در فضای مجازی و کنترل حدود با عنوان حریم خصوصی و بازداشتن از آزادی و راحتی بیش از اندازه در این عرصه می‌پردازد. (Ben-Ze'ev, 2003)

در پژوهش بعدی، کام ونگ به بررسی دولت در فضای مجازی (الکترونیک) در چین می‌پردازد. در فصل آخر مقاله، این تیتر طرح شده: کشف خطرات سایبری، جرم کامپیوتری و حفظ حریم خصوصی؛ در این بخش، پس از پرداختن به دولت الکترونیک و بیان روش‌های اجرای آن در چین به وجوب دخالت پلیس در حفظ حریم افراد اشاره کرده که اهمیت حریم انسانی را در هر کشوری و از سوی هر نهادی بیان می‌کند. (Kam Wong, 2011)

مقاله بعدی با عنوان شرم در فضای مجازی به بررسی روانشناسانه درباره معایب و مزایای ناشناس بودن می‌پردازد و به مشاوره و کار بالینی در اختلالاتی که پس از حضور در فضای سایبری دارد، اشاره می‌کند.

شرم در این پژوهش به عنوان مفهوم محوری و اصلی معرفی شده که معایب و مزایای تعامل در فضای مجازی را زیر پا گذاشته و اختلالاتی با عنوان سندرم‌های مبتنی بر شرم را در پی دارد. در نهایت نیز پیشنهادهایی مربوط به فعالیت‌های درمانی در ارتباطات کامپیوتری ارائه می‌دهد.

فعالیت مستشرقان و اسلام‌ستیزان علیه حجاب

قرآن کریم به مؤمنان می‌فرماید:

«**وَأَعِدّوا لَهُم مَا استَطَعتُم مِن قُوَّةٍ...**»؛ (انفال، ٦٠) هر نیرویی در قدرت دارید، برای مقابله با آن‌ها [دشمنان] آماده سازید.

در حال حاضر دشمن از ابزار فضای مجازی برای نفوذ و سیطره و سلطه فرهنگی استفاده می‌کند که باید از این فضا برای تبلیغ و ترویج فرهنگ و معارف قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام استفاده کرد.

در بررسی اقداماتی که علیه حجاب توسط مخالفان آن با استفاده از اطلاعات، داستان‌ها، مقالات، پژوهش‌ها، فیلم‌ها، اخبار ضد و نقیض برخورد می‌شود، سابقه این فعالیت‌ها به گذشته‌های دور بر می‌گردد؛ اما امروزه با توجه به دسترسی مطالب آنان توسط کاربران عادی خطر بزرگتری مبانی اسلام را مورد هدف قرار می‌دهد.

پیش از ادامه این بحث، لازم است با معنا و مفهوم شرق‌شناسی آشنا شد:

ماکسیم رودینسون[1]- مستشرق قرن ۲۰ میلادی- استشراق را چنین تعریف می‌کند:

> اتجاه علمی لدراسة الشرق الإسلامي وحضارته؛ جهت‌گیری علمی برای بررسی سرزمین‌های اسلامی مشرق زمین و تمدن آنان.
>
> هر چند وجود واژه «الشرق» در این تعریف محدود کننده منطقه جغرافیایی است؛ اما از تأکید بر قید اسلامی می‌توان دریافت که هر جا این ملاک و هدف اسلام‌شناسی وجود داشته باشد، مقتضای حضور عملیات استشراق در آن‌جا وجود دارد. بر این اساس، تمامی سرزمین‌های مسلمان‌نشین جهان حتی در آفریقا، اروپا و آمریکا نیز مورد بررسی مستشرقان متأخر قرار می‌گیرد. در این صورت، نوع چهارمی از محدوده جغرافیایی برای استشراق ترسیم خواهد شد. (زمانی، ۱۳۸۵)

---

1. Maxime Rodinson

ادوارد سعید[1]- اندیشه‌ور فلسطینی الاصل آمریکایی- نیز شرق‌شناسی را نوعی ابزار برای شناختن شرق توسط غرب برای ادامه و استقرار سلطه استعمار و استثمار غربی‌ها مطرح کرده است.

- **حرکات ضد اسلامی برخی مستشرقین در ایران**

حرکتی که شرق‌شناسان غربی شروع کردند، بعدها توسط برخی از عناصر داخلی مورد توجه قرار گرفت و برخی از نیروهای فرهنگی که به ویژه با روی کارآمدن نظام جمهوری اسلامی از برخی از موقعیت‌های شغلی و اجتماعی خود فاصله گرفتند، در صدد نقد اسلام و تمدن اسلامی برآمدند.

بر این اساس، گروهی از اسلام‌ستیزان معاصر در پی آنند که با کشیدن دیواری پولادین میان دو فرهنگ ایران باستان و آموزه‌های اسلامی، آیین و فرهنگ ایرانی را زنده کنند.

به طور مثال؛ بسیاری از معاندان فرهنگ اسلامی که زرتشت و به تعبیر دیگر زندگی در خرد و نور اهورایی را تبلیغ می‌کنند، به جای کلمه «صد» املای «سد» را به کار می‌برند و کتاب‌هایی هم‌چون «فرهنگ واژه‌های تازی به فارسی» در ۲ جلد، «سنجش فرهنگ پارسی با فرهنگ تازی» و «گنجینه نام» را به رشته تحریر درآورد. (انگیزه‌های اجتماعی و فرهنگی اسلام‌ستیزان، ۱۳۸۹)

از جمله فعالیت‌های سازمان یافته دیگر می‌توان ایجاد هزاران شبکه اینترتی برای مبارزه با حجاب و گسترش مدل‌های غیر ایرانی و غیر اسلامی هم‌زمان با طرح حجاب و عفاف نام برد. این سایت‌ها در اقدامی هماهنگ و سازماندهی شده به مبارزه با طرح حجاب و عفاف پرداختند و با پرهیز ار شیوه تقابلی زیرکانه و با روش‌های روانشناسانه، مدل‌هایی عاری از پوشش تبلیغ کردند. روش عجیب و

1. Edward Said

جدید این گروه نیز استفاده از هرزنامه‌های رایانامه‌ای به پست الکترونیک جوانان و مدگرایی و بدحجابی است

SA... JOO ... CAR... FRI... ARDO... TIBA... SIL... 20...

برخی از نام‌های این شبکه‌ها هستند که با ارسال سریالی نامه‌ای الکترونیکی، انواع و اقسام مدگرایی و بدحجابی را در میان کاربران گسترش می‌دهند؛ حتی گاهی این شبکه‌ها به ارسال تصویر نیز اکتفا نکرده و با ارسال متن‌های مبتذل و با عناوین آموزش مهارت زندگی، دستیابی به خوشبختی و چند نکته برای موفقیت در زندگی زناشویی طعمه‌هایشان را در چنگال خود گرفتار می‌کنند. (فعالیت گسترده شبکه‌های مجازی علیه حجاب و عفاف، ۱۳۸۹)

چریس وکر استاندار منطقه اسکس در سال ۲۰۰۹ میلادی در روش پیشنهادی خود ورود زنان عریان به خیابان‌ها را یکی از راه‌های مقابله با حجاب زنان مسلمان دانست و یا شهادت مروه الشربینی در دادگاه آلمان در برابر دید عموم از این قبیل نمونه‌هاست.

مطابق با آمار اعلام شده، کشورهای فرانسه و ترکیه و تاجیکستان- به ترتیب- سه کشور نخست دنیا در مبارزه با حجاب زنان شهروند خود به شمار می‌روند.

از سوی دیگر، نظریه «مارپیچ سکوت» الیزابت نوئل نئومان، اذعان می‌دارد که در یک فضا (حقیقی یا مجازی) اگر عقیده‌ای خاص و رو به گسترش، مثلاً پوشش توسط اکثریت افراد یک جامعه مورد قبول واقع شود، و به تدریج مخالفت با آن موضوع توسط اقلیت جامعه دشوار شود، مارپیچ سکوت در آن جامعه از میان همین اقلیت شکل می‌گیرد و هر کس می‌خواهد بداند نظر دیگری در آن موضوع چیست که اگر با عقیده خودش در تضاد بود، سکوت اختیار کند.

در این‌جا مسئله بی‌حجابی حکایت همین نظریه است که کاربران فضای مجازی هر کدام به دیگری نگاه می‌کنند و می‌بینند دوستان، همکاران و حتی برخی

بازیگران داخلی که بعضاً هم با پوشش‌های مناسب در اجتماع و رسانه ظاهر می‌شوند، در شبکه‌های مجازی به گونه دیگری عکس‌های کاربری خود را در معرض دید بقیه قرار می‌دهند؛ پس قبح این قضیه از بعد اجتماعی به تدریج از بین می‌رود و این خود به خود به شکل‌گیری یک مارپیچ بزرگ سکوت نسبت به پوشش کمک می‌کند.

شبهه رابطه عدم سلامت جسمی زنان و حجاب در صفحات مجازی

به عقیده برخی در فضای مجازی، جو ترسناکی که عده‌ای از زنان مسلمان در آن قرار دارد، باعث انتخاب حجاب در آن‌ها شده است. (http://www.scpr.org/news/2015/12/22/56360/climate-of-fear-has-some-muslim-women-making-diffi/)

این مطلب یک ادعاست؛ چرا که در کشورهایی مثل استرالیا، امریکا، اروپا و کشورهای غیر اسلامی یا حتی اسلامی مثل مالزی و اندونزی و مراکش به استثنای برخی کشورها مثل عربستان که زن در درجه بعدی نسبت به مرد قرار دارد، این ادعا باطل است. در ایران نیز در عین این‌که حجاب به صورت قانون اجرایی درآمده؛ اما محیط نامناسبی برای تحکم به مردم در این مسئله وجود ندارد.

شبهات بعدی که در صفحات مجازی مشاهده می‌شود، از سوی روشنفکرانی است که ایراد پزشکی از حجاب می‌گیرند و به لحاظ روحی مدعی افسرده شدن فرد محجبه به ویژه با حجاب تیره و کامل دارند و هم‌چنین به لحاظ جسمی قائل بر ایجاد بیماری‌های پوستی و حتی سرطانی توسط حجاب کامل دارند.

برای پاسخ به این نظریه و ادعا لازم است آمار کلی جهانی از بیماری‌های سرطانی و پوستی و افسردگی را مشاهده کرد؛ این در حالی است که در بررسی‌های آماری، بیشترین میزان سرطان از جمله سرطان سینه در بانوان و پروستات در آقایان

متعلق به افراد سیگاری است و آن دسته از افرادی که در جوامع کمتر توسعه یافته زندگی می‌کنند و یا در کشورهایی که گذرگاه اقتصادی هستند، مثل اروپای شرقی به دلیل سبک زندگی ناسالم مثل همان سیگار کشیدن، عدم فعالیت بدنی و خوردن غذاهای پر کالری، در معرض این عارضه قرار دارند که این آمار در حال افزایش است.

در همین بررسی، یکی از مهم‌ترین نمودارها مربوط به اثر فعالیت‌های نامشروع جنسی- سکس- است که ابتلا به سرطان کبد را افزایش می‌دهد؛ اما آن‌چه مورد ایجاد شبهه بیشتری در میان اسلام‌ستیزان و یا اسلام‌گریزان است، مانور روی سرطان پوست است؛ در حالی که آمار آن قابل مشاهده است.

به عنوان مثال کشور دانمارک را می‌توان نام برد که پایتخت سرطان جهان نام دارد؛ (http://www.wcrf.org/int/cancer-facts-figures/data-cancer-frequency-country) در حالی که در میان آمارهای جهانی کشورهای مسلمان‌نشینی مثل یمن، نیجریه و عمان جزو کمترین میزان سرطان یاد شده و بیشترین آمار مربوط به دانمارک، فرانسه، استرالیا، بلژیک، نروژ و آمریکا است. (مسترحمی و محمدپورمیر، ۱۳۹۵)

چگونگی برخورد با مخالفان حجاب در فضای مجازی

از جمله انتقادات مخالفان اسلام و برخی مستشرقین، مخالفت با حکم حجاب است که از نمونه‌های این مخالفت‌ها و نظریه‌ها، ایدئولوژی یکی از فمنیست‌های مقیم خارج کشور است که معتقد است:

> تصور این‌که به زنان مسلمان ظلم شد بسیار آسان است: پوشیده بودن، ناشناس بودن، دور از جامعه بودن، جدایی، بدون این‌که حق کار و آموزش یکسانی نسبت به مرد داشتن، مجبور به قبولی تعدد زوجات، حق طلاق کمی که به دنبال خود ترس از شرمساری برای خود و خانواده خود را دارد. (Shirazi, 2003: 222)

امروزه شبهه جدید روشنفکران فمنیست و یا دین‌ستیزان، مضربودن پوشش ظاهری زن و به خطرافتادن سلامت جسمی و روحی وی و نیز ضایع شدن حق او برای حضور در اجتماع است.

پس از شناخت موقعیت موجود، برای تقابل مسئله حجاب و حفظ این ارزش لازم است راه‌حل‌ها و هزینه‌هایی برای مواجه و مقابله با آن اندیشید که نیازمند کار و عمل همگانی و انقلابی است.

بر این اساس، ترجمه مقالات و کتب مرتبط و ایجاد سایتی مختص این کار و مربوط به کرسی آزاد اندیشی حجاب در میان اندیشه‌وران بنام دنیا و ایجاد پرسش و پاسخ در همان مکان و ارتباط با جوانان در شبکه‌های اجتماعی و اینترنتی و ایجاد سایت و بازتاب خبری، ایجاد باشگاه‌های حجاب در سراسر دنیا به زبان‌های مختلف به صورت مجازی، کنترل سایت‌های مد و شوهای لباس که در صدد الگودهی به جوانان دختر و پسر هستند و رسیدگی پلیس فتا و دستگاه‌های اجرایی به این سایت‌ها از جمله راه‌های برخورد با مخالفان حجاب در فضای مجازی به شمار می‌رود.

شبهه پوشش سر و موها

این روزها مشاهده می‌شود که چالش‌های زیادی بر علیه روسری و پوشش موی سر اتفاق افتاده است که در آن‌ها کاربران خواستار برداشتن روسری و حجاب اجباری- به تلقی آن‌ها- هستند و از آن‌جا که توانایی مقابله با قانون کشور اسلامی را ندارند، به نفوذ بر ذهن و فکر جوانان پرداخته و از یک سو دختران را به آزاد بودن مثل مردان تشویق می‌کنند و از طرف دیگر، مردان را به سوی بی‌غیرتی سوق می‌دهند.

شبهه مهمی که در این راستا دست به دست می‌گردد، این است که پوشش سر قانون الهی نیست و در قرآن کریم نیامده و این ساخته و پرداخته ذهن متصدیان مذهب است و یا اجباری در آن نیست و یا این‌که مربوط به همسران پیامبر اکرمﷺ است.

این شبهات جدید نبوده و از لابه‌لای کتاب‌های مخالفان حجاب درآمده و از سوی فمنیست‌ها بیش از سایرین مطرح شده بود؛ افرادی مثل لیلا احمد، فاطمه مرنیسی و سایر فمنیست‌های ایرانی که در ابتدای انقلاب موج نه چندان عظیمی را رهبری می‌کردند.

به طور کلی در فضای مجازی مدتی است که پس از جستجوی کلمه حجاب، حجم گسترده‌ای از مطالب و تصاویر درباره روسری دیده می‌شود. (https://www.google.com/search?q=hijab&tbm=isch&imgil)

جایگاه حجاب و عفاف در عرصه‌های مجازی و نحوه تبلیغ آن

با مشاهده برخی شبهات در این حوزه، گاهی با پوشش چادر، اصل حجاب هدف‌گیری می‌شود که برای مقابله با این شبهه و بیشتر از دختران و بانوان بدحجاب، شبکه‌های مجازی برای آموزش مربی و مبلغان می‌تواند کارامد باشد؛ به این ترتیب که راه‌های درست بیان مسئله حجاب را از استادان مجرب و با تجربه بیاموزند.

تشکیل جلسات پرسش و پاسخ و پرسمان عقیدتی مجازی در وبگاه‌ها و سایت‌ها موج می‌زند؛ اما باز هم کار کمی انجام شده است. آن‌چه مهم است، اثبات اهمیت حجاب، حیا و پوشش از جنبه‌های علمی و تحقیقاتی است که جای این فعالیت‌ها بسیار خالی است.

- **بررسی و آزمایش‌های علمی در وبگاه‌های شخصی و غیر شخصی**

در این بخش، چند مثال از فعالیت‌ها و تحقیقات غرب درباره پوشش بیان می‌شود: در مقاله‌ای نویسنده روسری را به مخاطب معرفی می‌کند؛ (Toseeb, 2014) هر چند در ابتدا از حجاب به عنوان علامتی اجتماعی و سیاسی برای زنان مسلمان صحبت شده؛ اما سوال این است که چرا همیشه در مقالات مربوط به حجاب، مستشرقین حجاب را به عنوان علامتی سیاسی معرفی کردند؟

البته این مطلب بعید نیست؛ چرا که امثال هما هودفر و فائقه شیرازی همواره از حجاب به عنوان حربه‌ای سیاسی در مقابل دشمنان یاد کردند که حاصل دوران پس از انقلاب اسلامی ایران است؛ (Shirazi, 2003: 222) حال آن‌که مسئله حجاب رکنی اصلی و رو به فراموشی بود که انقلاب آن را دوباره زنده نمود.

از طرفی در این مقاله، جنبه‌های اجتماعی و سیاسی حجاب در غرب بررسی شده است و اذعان نموده که در غرب هم ریشه‌ای داشته است؛ البته هنوز تحقیق و منبعی از کارکردهای حجاب در غرب انجام نشده است.

در این مقاله اثر حجاب از جنبه پزشکی بررسی شده و فرض بر این گذاشته شده که با حجاب زنان، سطح هورمون جنسی زن پایین آمده و احساسات مردان نسبت به جذابیت‌های فیزیکی کاهش می‌یابد و در نتیجه زن به همسر خود نسبت به مردان بیگانه- و به تعبیر غربی‌ها به رقبای جنسی همسرش- رسیدگی می‌کند و برای آزمایش این فرضیه بین ۸۰ مرد مسلمان، زنان با درجات مختلف حجاب را روبرو می‌کردند و آن‌ها به جذابیت و محرک بودن پوششان نظر و امتیاز می‌دادند که در این میان زنانی که پوشش کمتری داشتند، جذاب‌تر و محرک‌تر بودند.

در نتیجه بررسی و رسم نمودار این تحقیق، حجاب باعث تقویت پیوند زناشویی و موجب امنیت گزارش شد.

سؤالی که از پی‌جویی چنین مقاله‌هایی طرح می‌شود، این است که:

- چرا در اغلب مقالات از روسری به عنوان حجاب یاد می‌شود
- چرا اغلب با گذاشتن روسری و پوشاندن موی سر مشکل دارن ؟
- چرا بیشتر فمنیست‌ها و مستشرقین و منتقدان، نوک پیکان را به سمت پوشاندن موی سر نشانه می‌گیرند؟

این در حالی است که خداوند در قرآن کریم حتی بر خلاف نماز و ارکان آن تنها به نام بسنده نکرده و نحوه و نوع پوشش را معرفی می‌نماید. بررسی این نکته و پاسخ به این سؤال‌ها می‌تواند یکی از دلایل ستیز با این حکم الهی را بیان کند.

دلیل چنین سؤال‌هایی را می‌توان در مقاله «دمکراسی و توسعه» جستجو کرد. (Democracy and Development)

در این مقاله به پاسخ چند پرسش درباره روسری پرداخته شد و تحقیقی است درباره دلایل و نتایج اجتماعی، سیاسی و قانونی گذاشتن روسری؛ سؤال‌هایی به شرح زیر:

- آیا روسری مسلمانان نشانه ایدئولوژیکی و یا سیاسی یک امر الهی متعادل کننده است که با اصول اساسی مدرنیته غرب مغایر است؟
- آیا روسری عقاید مذهبی زنان و هویت مذهبی و فرهنگی را بیان می‌کند؟
- آیا نسخ روسری و برداشتن قانونی آن بر عدم تحمل تنوع فرهنگی و سنت اسلامی اشاره دارد؟
- آیا پوشیدن روسری یک نشانه و علامت ایدئولوژیک بنیادگرایی برای نشان دادن عزم زنان مسلمان برای نشان دادن حقوق اسلامی و شریعت است؟
- آیا روسری مسلمانان تهدیدی برای سکولاریزاسیون در فرانسه، آلمان و ترکیه است و بر این اساس در زندگی عمومی ممنوع شده است؟
- آزادی انتخاب زنان، حقوق بشر، حقوق جنسیتی، حقوق اشتغال و حقوق آموزش چیست؟
- آیا کشورهایی مثل ترکیه، فرانسه و آلمان تبعیض غیر مستقیم و رفتار نابرابر در بازار کار دارند و آیا زنان مسلمان با روسری از حقوق کار محروم هستند؟

- آیا با توجه تعداد زیادی از زنان با حجاب روسری که از تحصیل و اشتغال منع شده‌اند، برابری حقوقی رسمی وجود دارد؟

بنابراین و با توجه به این سؤال‌ها مشاهده می‌شود که در غرب از حقوق شهروندی زنان محجبه با روسری جلوگیری شده و به دلیل نامشخص و غیر منطقی گویا با انتخاب این نوع پوشش دچار محرومیت‌هایی شده‌اند.

در جای دیگر چنین آمده است: به لحاظ تاریخی حجاب در میان نخبگان باستان نیز وجود داشته و امپراتوری ایران اسلامی و روم شرقی پیش از اسلام و امپراتوری بیزانس و بعدها مسلمانان با تحریم قرآن این‌گونه مجزا شدند تا به امروز که یکی از نشانه‌های مسلمانان است.

هم‌چنین از نام روسری استفاده می‌شود و استدلال می‌کنند که امروزه حجاب تهدیدی برای بیشتر کشورهای اروپایی نیست؛ بلکه کشورهای حوزه اسکاندیناوی، هلند، بلژیک، بریتانیا و اسپانیا قانون منع حجاب ندارند و تنها در آلمان و فرانسه و ترکیه این قانون وجود دارد.

نویسنده این مقاله با طرح سؤالاتی وجود دموکراسی در غرب را به چالش می‌کشد و آزادی را در سه کشور نامبرده با نقض حقوق بشر همراه می‌داند.

از سویی دیگر، برخی نویسندگان یا منتقدان قانون حجاب جور دیگری برخورد می‌کنند. آن‌ها با عبور از مسئله حجاب آن را از بن و پایه رد کرده و اعتقاد دارند قانون اسلامی و حکم اجباری برای حجاب نیست و آیات حجاب را زیر سؤال می‌برند.

این دسته مقالات از وبسایتی برگزیده شده که همانند همه سایت‌های معتبر داخلی و خارجی و پس از پیدا کردن یک مقاله، مقالات مرتبط در ذیل آن آورده می‌شود؛ حتی درباره اثر پوشش سر- روسری- نیز در چندین حالت طی مقالاتی، تحقیق و بررسی شده است.

ضد تبلیغ حجاب و عفاف در عرصه‌های مجازی

همان‌طور که سال‌هاست همه می‌دانند و مقام معظم رهبری نیز همواره تأکید بر مقابله با جنگ نرم داشتند، دشمن از هر طریقی برای از بین بردن عفاف و حجاب دریغ نکرده است و بیشتر از غیر مسلمانان یا مسلمانانی که معترض مسائل زنان بودند، استفاده کرده است که مثال عمده این ادعا را می‌توان در گروه‌های فمنیستی ملاحظه کرد؛ گروه‌هایی که اغلب ملیت مصری و یا ایرانی و یا سایر کشورهای مسلمان دارند و بعضاً تحصیل کرده دانشگاه‌های امریکا و کانادا در رشته ادیان و مذاهب اسلامی و شرقی و یا امور خاورمیانه هستند و این نشان از زیرکی انتخاب دشمن در این زمینه دارد.

این سیر، کافی است که با شناخت کامل ضربه مهلک بر جوامع مسلمان زده شود. تنها کافی است برای صحت این مطلب به تعداد مقالاتی که درباره زن و یا حجاب آمده و نویسندگان آن‌ها مراجعه شود.

ضد تبلیغات از سوی خود زنان مسلمان نیز گیراتر است و هم مهر تأییدی به اعتراض آن‌ها خواهد بود؛ بنابراین جامعه بزرگ جهانی به ادعاهای بی‌شمار آن‌ها مهر تأیید خواهد زد، چرا که زن محجبه، هم در این عرصه کم کار کرده و هم حق خود را که حق مسلم خداوند متعال است، کمتر مطالبه کرده است؛ لذا صدای حجاب بلند نیست و هنوز جای فریاد دارد.

از طرف دیگر، ضد تبلیغ پوشش و حجاب را در فعالیت‌های مختلف گروه‌های خاص مخالف آن می‌توان دید. از تبلیغ لوازم منزل گرفته تا فعالیت‌های مددکاری و اخلاقی و حمایت از اقشار مختلف جامعه مانند ایتام و یا بیماران خاص و سالمندان و از همه مهم‌تر زنان؛ در حالی که حجاب یک عقیده شخصی نیست و جامعیت دارد.

به طور کلی، مدل و نوع لباس حائز اهمیت است که گاهی از دید مسئولین یا خارج مانده و یا از حیطه قدرت آن‌ها دور است. طرح‌هایی که از غرب و فرهنگ آن وارد می‌شود و سپس به دست جوانان بومی‌سازی می‌شود و دیگر لازم نیست از سوی دشمن هزینه خاص و هنگفتی شود؛ حتی گروه‌های سیاسی نیز در این زمینه فعالیت می‌کنند و به گونه‌ای دیگر به ادعای خودشان به دنبال احقاق حقوق هستند.

در این زمینه مراجع تقلید نیز نظر خود را اعلام کردند؛ به عنوان مثال، آیت الله مکارم شیرازی در این باره در هفته عفاف و حجاب و سالگرد قیام گوهرشاد در حرم مطهر رضوی بیان داشتند:

> عده‌ای در خارج از کشور پیگیر کمرنگ کردن یا حذف حجاب در ایران به عنوان یک مسئله سیاسی هستند. آنان در فضای مجازی با راه اندازی پویشی به نام بی‌حجاب‌ها در صدد تهی کردن جامعه اسلامی از درون هستند که گرامیداشت هفته حجاب و عفاف و یادآوری قیام گوهرشاد، هشدار ملت به دشمن نسبت به آگاهی از این اقدامات در خارج از کشور است. (هشدار آیت الله مکارم نسبت به اقدامات علیه حجاب در ایران، ۱۳۹۵)

نتیجه‌گیری

در این‌که حضور افراد اندیشه‌ور در حیطه حجاب و عفاف در شبکه‌های مجازی لازم است، شکی نیست؛ اما روش و چگونگی این حضور، بیشتر حایز اهمیت است؛ لذا لزوم بررسی علمی و آزمایشگاهی حتی در زمینه پزشکی درباره حجاب، مهجور مانده و ورود اندیشه‌وران رشته‌های مرتبط با پدیده جسمی و روحی و روانی افراد بیشتر مسئله و معضل را از بین خواهد برد و تا زمانی که حرف‌ها و بررسی‌ها صرفاً غالب فرهنگی و تربیتی داشته باشد، کمتر به نتیجه می‌رسد.

بنا بر بررسی‌های انجام شده در فضای مجازی و دانستن این‌که دشمن به طور هوشمندانه‌تری در حال انجام عملیات جسمی و روانی بر انسان‌هاست، می‌طلبد که از این موقعیت اگر بهتر نمی‌توان عمل کرد، لااقل به فکر مقابله با روش‌های دشمنان بود؛ مثلاً بررسی اثرات انواع حجاب بر جسم و سلامت بانوان.

این بررسی‌ها از داخل حوزه و اماکن و تشکل‌های خاص باید بیرون آمده و وارد محافل علمی علوم اجتماعی و حتی پزشکی شود و آثار دانشمندان و پژوهشگران غربی نیز ترجمه صحیح گردد تا همزمان بتوان اثربخشی درستی داشت.

فضای مجازی اکنون بهترین راه اطلاع‌رسانی این اثرات و این راه درمان‌ها برای جامعه اسلامی نیز می‌تواند باشد.

نکته حائز اهمیت دیگر این‌که تا در جامعه اسلامی فقر فرهنگی و اقتصاد و سیاسی حکمفرما است، مردم قربانی اصلی این فقر و نداری هستند؛ لذا ایجاد بستر کار و فعالیت برای جوانان بسیاری از سرگردانی‌ها را از بین خواهد برد و ایجاد محیط‌های آموزشی مناسب برای ازدواج و بعد از ازدواج و فراهم کردن ازدواج آسان رفتن از حرکت به سمت بی‌عفتی و ابتذال پیشگیری خواهد کرد.

نتیجه آن‌که در این محیط‌های آموزشی به دلیل بالا رفتن هوش اجتماعی و فرهنگی جامعه، لازم است به درستی دلایل علمی و عملی حجاب بیان شود.

فهرست منابع

۱. **قرآن کریم**.

۲. تارنمای مقام معظم رهبری به نشانی: http://farsi.khamenei.ir/

۳. ابراهیم‌پور کومله، سمیرا. و کامیان خزایی (۱۳۹۱). **آسیب‌های نوپدید؛ شبکه‌های اجتماعی مجازی در کمین خانواده ایرانی**. نخستین کنگره ملی فضای مجازی و آسیب‌های اجتماعی نوپدید. تهران: وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.

۴. زمانی، محمد حسن (۱۳۸۵). **مفهوم‌شناسی، تاریخچه و دوره‌های استشراق**. قرآن‌پژوهی خاورشناسان (قرآن و مستشرقان). شماره۱: ۴۲-۲۷.

۵. مسترحمی، سید عیسی. و زهرا محمدپورمیر (۱۳۹۵). **نقد دیدگاه‌های مستشرقان درباره چالش حجاب و سلامت زن**. همایش ملی سلامت از دیدگاه قرآن کریم. بجنورد: جهاد دانشگاهی خراسان شمالی.

۶. آسیب‌شناسی فضای مجازی و خانواده‌ها (۱۳۹۵): http://armanezanan.ir/25089/25089

۷. انگیزه‌های اجتماعی و فرهنگی اسلام‌ستیزان (۱۳۸۹): http://jamejamonline.ir

۸. بی‌حجابی مجازی، دستاورد تروریسم فرهنگی غرب (۱۳۹۱): https://www.cyberpolice.ir/trick/22181

۹. **خبرگزاری فارس**.

۱۰. فعالیت گسترده شبکه‌های مجازی علیه حجاب و عفاف (۱۳۸۹): http://www.Javann.ir/387732

۱۱. هشدار آیت الله مکارم نسبت به اقدامات علیه حجاب در ایران (۱۳۹۵): http://www.fardanews.com/fa/news

12. Ben-Ze'ev, Aaron (2003). **Privacy, Emotional Closeness and Openness in Cyberspace**. Computers in Human Behavior. Vol. 19 (Issue. 4): 451-467.
13. **Democracy and Development**. Washington D.C.

14. Dowling, Regenia (2010). **Syberitic Cyberspace: A Meta-Analysis of Computer Mediated Sexual Communication Literature**. Degree Master of Arts in Communication and Leadership Studies. Spokane, Washington: Faculty in Communication and Leadership Studies School of Professional Studies Gonzaga University.
15. Shirazi, Faegheh (2003). **The Veil Unveils: The Hijab in Modern Culture**. Gainesville, Florida: University Press of Florida Gainsville.
16. Toseeb, Umar. Bryant, Eleanor. And David Keeble (2014). **The Muslim Headscarf and Face Perception: "They All Look the Same, don't they?"** PLoS ONE 9 (2): e84754. *https://doi.org/10.1371/journal.pone.0084754*
17. Wong, Kam (2011). **Cyberspace Governance in China and Hong Kong**. Cincinnati: Xavier University.
18. *http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13940407001638*
19. *https://www.tasnimnews.com*
20. *http://www.wcrf.org/int/cancer-facts-figures/data-cancer-frequency-country*